

Nederlandsche Vogelen

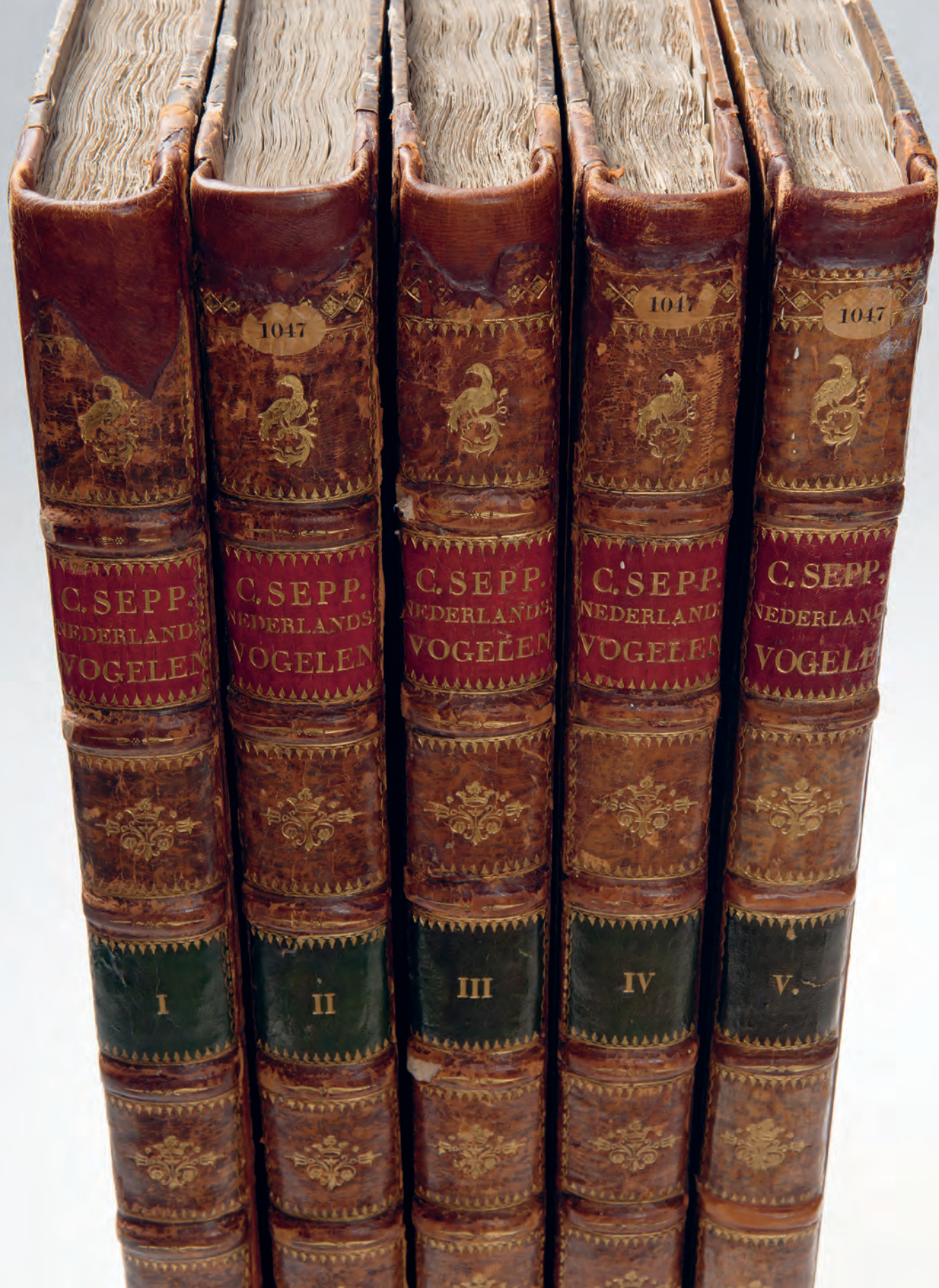
1770

—

1829

Nozeman
& Sepp

1047

1047

1047

C. SEPP.
NEDERLANDS
VOGELN

C. SEPP.
NEDERLANDS
VOGELN

C. SEPP.
NEDERLANDS
VOGELN

C. SEPP.
NEDERLANDS
VOGELN

C. SEPP.
NEDERLANDS
VOGELN

I

II

III

IV

V.

WOORD VOORAF

DR. LILY KNIBBELER *Algemeen directeur Koninklijke Bibliotheek*

De Koninklijke Bibliotheek (KB) in Den Haag is de nationale bibliotheek van Nederland. Van oudsher heeft de KB de taak het Nederlands cultureel en wetenschappelijk erfgoed in haar collectie uit te breiden, te beheren en te bewaren en aan iedereen ter beschikking te stellen. Dat heeft ze nu ruim tweehonderd jaar gedaan en in die tijd is een omvangrijke verzameling fysieke documenten uit tien eeuwen bijeengebracht: duizenden handschriften en miljoenen gedrukte boeken, kranten, tijdschriften, prenten, kaarten, pamfletten en atlanten. Sinds de opkomst van digitale media en technieken heeft de KB zich ook daar sterk op gericht. In de laatste decennia zijn grootscheepse digitaliseringsprojecten ondernomen en behoren ook digitale publicaties tot het domein van de KB. Miljoenen digitale publicaties – oorspronkelijk digitaal of gedigitaliseerd – zijn aan de collectie toegevoegd. Met het van kracht worden van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen per 1 januari 2015 heeft de KB ook taken ten aanzien van het openbare bibliotheekwezen op zich genomen. Zo verwacht de KB vanuit haar kernwaarden ‘verbindend, betrouwbaar, vernieuwend en open’ steeds beter haar missie als brede nationale bibliotheek te kunnen vervullen: vanuit de kracht van het geschreven woord dragen wij bij aan een slimmer, vaardiger en creatiever Nederland.

Onze gehele collectie staat ten dienste van onderzoekers en geïnteresseerden op zoek naar kennis en cultuurbeleving. Een van de topstukken uit de collectie gedrukte boeken is *Nederlandsche vogelen*. In dit boek, waaraan werd begonnen in 1770, is voor het eerst een poging gedaan een overzicht samen te stellen van alle inheemse vogels uit Nederland, in woord én beeld. Initiatiefnemer was de vooruitstrevende bioloog Cornelis Nozeman, die in de Amsterdamse uitgever J.C. Sepp een enthousiaste partner vond. Nozeman koos welke vogels opgenomen werden en maakte de beschrijvingen, terwijl de tekeningen gemaakt werden door de vader van de uitgever, Christiaan Sepp. Tot 1829 is aan dit overzichtswerk gewerkt,

door opeenvolgende redacteurs, uitgevers en een flink aantal tekenaars. In die 60 jaar zijn ruim 200 vogelsoorten beschreven en op 250 superbe platen afgebeeld. De platen en beschrijvingen werden eerst los, in afleveringen gepubliceerd, die later tot vijf kloeke delen gebonden konden worden. Daarmee ontstond een monument voor de ornithologie, dat nog steeds tot de verbeelding spreekt vanwege de grondige beschrijvingen van de vogels en de fantastische afbeeldingen. Maar het is meer dan dat. Het is een uitgave die de natuur van ons land in beeld brengt in een tijd dat men zich bewust werd van de eigen, nationale identiteit.

In 2014 maakten de KB en Lannoo een facsimile van het hele werk op ware grootte. Alle beschrijvingen en platen uit de vijf oorspronkelijke delen werden daarvoor in één band samengevoegd, met een inleiding van Marieke van Delft (conservator oude drukken KB, Den Haag), Esther van Gelder (Teylers Museum, Haarlem) en Alexander J.P. Raat (bioloog en cultuurhistoricus). Deze introductie belicht zowel de cultuurhistorische als de wetenschappelijke waarde van de *Nederlandsche vogelen*. Bovendien is een wetenschappelijke index toegevoegd, waarvoor alle platen en beschrijvingen opnieuw bestudeerd zijn door moderne ornithologen als Ruud Vlek, Alexander J.P. Raat, Jan De Smet en Johan De Meester. En bioloog en schrijver Midas Dekkers leverde een bijdrage over zijn beleving van de *Nederlandsche vogelen*. Van dit alles maakte Uitgeverij Lannoo een aansprekende publicatie onder leiding van directeur Maarten Van Steenbergen.

Deze prachtuitgave was een eclatant succes. Binnen enkele weken was de gehele oplage uitverkocht. Ook een heruitgave van de facsimile op kleiner formaat vond snel zijn weg naar de kopers. Om aan de blijvende vraag tegemoet te komen is besloten de afbeeldingen van alle vogels opnieuw te publiceren, voorzien van een verkorte inleiding en een persoonlijke herinnering van schrijver en reiziger Alexander Reeuwijk.

Ik ben verheugd dat op deze manier de KB samen met Lannoo dit standaardwerk van de vroege ornithologie nogmaals binnen het bereik brengt van velen. Ornithologen, kunsthistorici en historisch geïnteresseerden: ik wens u veel kijkplezier!

INHOUD

5	Woord vooraf
7	Inhoud
13	Papieren vogelliefde
17	Inleiding
31	Verantwoording
33	Meer lezen

DEEL I

35	Titelprent	
36	Titelpagina	
37	<i>Garrulus</i>	Gaey
38	<i>Pica</i>	Aekster
39	<i>Caryocatactes</i>	Nootenkraeker
40	<i>Palumbus</i>	Bosch- of Ring-Duif
42	<i>Turtur</i>	Tortel
43	<i>Oenas, Vinago, Livia</i>	Blaeuwduif
44	<i>Milvus Aeruginosus</i>	Klem, Koop, Kiekendief
48	<i>Turdus ater</i>	Merel
49	<i>Oriolus</i>	Goudmerel, Wielewael
50	<i>Turdus, Iliacus</i>	Koperwiek
51	<i>Turdus Pilaris minor</i>	Kleiner Graeuwe Lyster
52	<i>Sturnus, et Cinclus</i>	Spreeuw en Waterspreeuw
53	<i>Alauda</i>	Leeurik
54	<i>Tringa, seu Glareola, Pugnax</i>	Kemphaen
56	<i>Hirundo, Domestica</i>	Huis-Zwaluw
57	<i>Hirundo, Agrestis</i>	Boeren-Zwaluw
58	<i>Hirundo, Riparia</i>	Aerd- of Oever-Zwaluw
59	<i>Hirundo, Apus</i>	Gier-Zwaluw
60	<i>Caprimulgus</i>	Geitenmelker of Dagslaep
61	<i>Picus, albo nigroque varius, major</i>	Grooter Bont Specht
62	<i>Picus Viridis</i>	Groen-Specht
63	<i>Parus Caeruleus</i>	Blaeuwe Mees, Pimpel-Mees
64	<i>Parus Palustris</i>	Rietmees
65	<i>Parus Caudatus</i>	Staert-Mees
66	<i>Haematopus</i>	Scholaekster
67	<i>Rusticola</i>	Grutto
68	<i>Ardeola</i>	Woffer, Houtpitoortje, Woudhopje
71	<i>Fulica</i>	Koet, Meyrkoet
74	<i>Strix, Ulula</i>	Uil
76	<i>Tringa, Vanellus, Gavia, Vulgaris</i>	Kievit
78	<i>Recurvirostra</i>	Kluit

80	<i>Noctua minor Aucuparia</i>	Steen-uil
81	<i>Certhia</i>	Boomkruipertje
82	<i>Fulica, Chloropus</i>	Waterhoentje
84	<i>Chloris</i>	Groenling
85	<i>Ardea, Stellaris</i>	Roerdomp
88	<i>Fringilla, Domestica, Passer</i>	Huismus
89	<i>Fringilla, Passer Arboreus</i>	Boom- of Ring-Musch
90	<i>Fringilla, Schoeniclus</i>	Sloot-Musch
91	<i>Motacilla, Phoenicurus</i>	Roodstaert, Paepje
92	<i>Parus, Biarmicus</i>	Baerdmannetje
93	<i>Pelecanus, Carbo</i>	Scholver
96	<i>Motacilla Rubecula; Sylvia, Sylvatica</i>	Roodborstje

DEEL II

97	Titelprent	
98	Titelpagina	
99	<i>Turdus, Junco</i>	Groote of Dubbele Karrakiet
100	<i>Turdus, Calamoxemus</i>	Rietvink
101	<i>Turdus, Junco minor</i>	Enkele of Kleine Karrakiet
102	<i>Turdus, Arundinaceus</i>	Karrakietje
103	<i>Motacilla, Flava</i>	Geele Kwikstaert
104	<i>Larus, Minor Cinereus, Sterna, Hirundo</i>	Zee Zwaluw, Vischdiefje, Splitstaert
108	<i>Scolopax, Arquata, Falcator, Numenius Major</i>	Graeuwe Wulp
109	<i>Motacilla, Troglodytes, Regulus</i>	Winterkoning
110	<i>Parus, Major</i>	Kool-Mees
111	<i>Emberiza, Citrinella</i>	Geelgerst, Haverkneu
112	<i>Cuculus, Canorus</i>	Koekoek
113	<i>Motacilla, Alba</i>	Witte Kwikstaert
114	<i>Lanius, excubitor</i>	Blaeuwe Klauwier
115	<i>Motacilla, Luscinia</i>	Nachtegael
116	<i>Lanius, Collyrio</i>	Graeuwe Klauwier
117	<i>Upupa, Epops</i>	Hoppe
118	<i>Sterna, Nigra</i>	Zwarte Ikstern
120	<i>Loxia, Pyrrbula</i>	Goudvink
121	<i>Fringilla, Spinus, Linaria, Viridis</i>	Sys
122	<i>Loxia, Coccythraustes</i>	Appelvink
123	<i>Motacilla, (Ruborum) Cinerea</i>	Braemsluiper, Brummeldiefje
124	<i>Fringilla, Coelebs</i>	Schildvink
125	<i>Tetrao, Coturnix</i>	Kwartel, Kwakkel
126	<i>Anas, Crecca</i>	Winter-Taling
127	<i>Ardea, Nycticorax</i>	Blaeuwe Kwak
132	<i>Emberiza, (an Hortulana ?)</i>	Geerst Kneu
133	<i>Fringilla, Cannabina</i>	Vlam-Sys
134	<i>Larus</i>	Kokmeeuw
138	<i>Phasianus, Colchicus</i>	Fasant
142	<i>Tetrao, Tetric</i>	Kor-Berk- of Moer-Hoen

INLEIDING¹

DR. MARIEKE VAN DELFT, DR. ESTHER VAN GELDER EN DR. ALEXANDER J.P. RAAT

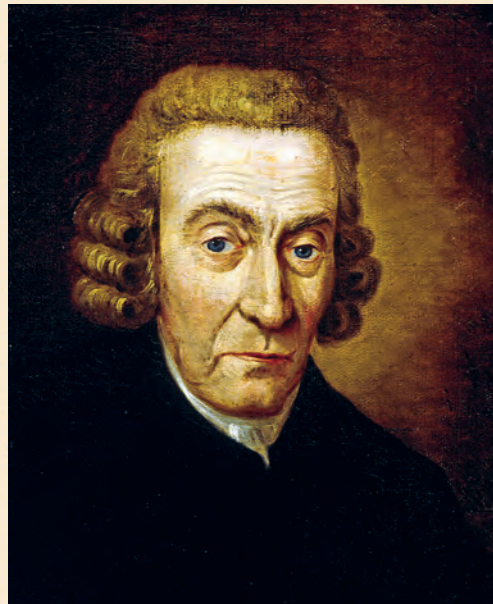
Nederlandsche vogelen is een mijlpaal in de geschiedenis van de Nederlandse biologie. Het is het eerste oorspronkelijk Nederlandse geïllustreerde overzicht van de Nederlandse avifauna met meer dan 200 beschreven soorten en 250 handgekleurde kopergravures van hoge kwaliteit. Twee generaties uitgevers, vijf auteurs en een leger aan tekenaars, graveurs en inkleurders werkten eraan mee. Dit resulteerde in een schitterend werk, dat nog steeds gewaardeerd wordt vanwege de hoge kwaliteit van de afbeeldingen en de beschrijvingen van de leefomgeving en het gedrag van de vogels in ons land.

VADER EN ZOON SEPP

Rond 1750 ontstond in de Republiek meer aandacht voor de natuur van het eigen land. Lange tijd had men louter belangstelling gehad voor allerlei exotische objecten en opgezette dieren die meekwamen met schepen die voeren op Azië en Suriname en in rariteitenkabinetten verzameld werden. De Amsterdamse uitgeeffirma J.C. Sepp en zoon vond binnen die nationaal gerichte belangstelling een interessante niche. De oprichter van dit bedrijf was de natuurliehebber Jan Christiaan Sepp (1739-1811) (afb. 1). Hij was de zoon van Christiaan Sepp (1710-1775), een professionele kaartenmaker en boekillustrator van Duits-lutherse afkomst, die omwille van het relatief tolerante en commercieel en artistiek aantrekkelijke klimaat was verhuisd van Hamburg naar Amsterdam.

Vader Christiaan Sepp had grote belangstelling voor de natuur, zoals blijkt uit de veilingcatalogus (1775) van zijn collectie natuurhistorische objecten en kunstvoorwerpen. Hij had veel belangstelling voor insecten, voor vlinders in het bijzonder. Deze fascinatie voor insecten kwam vaker voor,

maar Sepps aanpak verschilde wel van die van anderen. Terwijl zijn vrienden vooral zeldzame en exotische insecten verzamel-

1 Anoniem portret van uitgever-graveur Jan Christiaan Sepp (1739-1811).
Leiden, Museum Boerhaave, P00806.

1 In de inleiding worden de moderne Nederlandse benamingen van de vogels gebruikt. Via de bijschriften onder de illustraties of de index op p. 359 zijn de namen die in de *Nederlandsche vogelen* voorkomen te vinden, evenals de moderne Latijnse namen.

- 2 Bewijs voor toetreding tot het boekverkopersgilde voor Jan Christiaan Sepp, d.d. Amsterdam 30 april 1764.
Leiden, Museum Boerhaave, A 28.

den, bestudeerden hij en zijn zoon de levende natuur om hen heen. Samen struinden zij de omgeving van Amsterdam af op zoek naar eieren, rupsen, poppen en vlinders. Thuis probeerden ze de dieren in leven te houden in glazen potten op zolder. En ze legden alle fasen van hun gedaanteverwisseling vast in notities en tekeningen. Ze gebruikten vergrootglazen en microscopen, en deden dissecties, om de kleinste onderdelen, zoals de eitjes, te observeren.

Aangespoord door vrienden, besloot Christiaan Sepp zijn observaties en tekeningen beschikbaar te maken voor een groter publiek. Hij maakte samen met zijn zoon kopergravures van zijn tekeningen en voegde er beschrijvingen bij, die vanaf 1762 in maandelijks afleveringen werden verspreid. Deze platen waren aanleiding tot de oprichting van het uitgeversbedrijf J.C. Sepp. Om drukwerk te mogen verspreiden, moest men namelijk zijn ingeschreven bij het boekverkopersgilde. In 1764 werd Jan Christiaan Sepp toegelaten tot het Amsterdamse boekverkopersgilde en mocht hij zelf boeken drukken, uitgeven en distribueren (AFB. 2). Het werk over de insecten verscheen onder de lange, typisch achttiende-eeuwse titel: *Beschouwing der wonderen Gods in de minstge-*

- 3 Titelpagina van deel 1 van J.C. Sepp, *Nederlandsche insecten*. Amsterdam 1762.
Den Haag, KB, KW 555 E 5 [1].

achte schepzelen, of Nederlandsche insecten, naar hunne aanmerkelyke huishouding, verwonderlyke gedaantewisseling en andere wetenswaardige byzonderheden, volgens eigen ondervinding beschreeven, naar 't leven naauwkeurig getekent, in 't koper gebracht en gekleurd door Jan Christiaan Sepp, korthedshalve meestal aangeduid als de Nederlandsche insecten (AFB. 3).

NATUURHISTORISCHE UITGAVEN

De natuurhistorische belangstelling van vader en zoon Sepp heeft een grote stempel op hun fonds gedrukt. Het boek over de Nederlandse insecten schreven en illustreerden ze zelf. Daarnaast speurden ze naar andere werken waarin een bepaald onderdeel van de natuur werd behandeld. Soms vertaalden ze boeken – zoals *Verzameling van uitlandsche en zeldzaame vogelen* van George Edwards en Mark Catesby – maar ze initieerden ook zelf

NEDER-
LANDSCHE
VOGELN.

NEDERLANDSCHE
V O G E L E N ;

VOLGENS HUNNE HUISHOUDING,
AERT, EN EIGENSCHAPPEN BESCHREEVEN

D O O R

CORNELIUS NOZEMAN,

LEERAER DER REMONSTRANTEN,
EN MEDE-DIRECTEUR VAN 'T BATAEFSCH GENOOTSCHAP
DER PROEFONDERVINDELTKE WTSBEGEERTE

TE ROTTERDAM;

ALLE NAER 'T LEEVEN GEHEEL NIEUW EN NAEUWKEURIG
GETEKEND, IN 'T KOPER GEBRAGT, EN NATUURLYK
GEKOLEURD

DOOR, EN ONDER OPZICHT VAN

CHRISTIAAN SEPP EN ZOON.

T E A M S T E R D A M,
BY JAN CHRISTIAAN SEPP, BOEKVERKOPER.
MDCCLXX.

GARRULUS.

*Ex Collectione plurimum reverendi Domini ANTONII BURNET,
V. D. Ministri Amstelædamensis.*

Cæciliæ Jæger, Dier- et Fetus, fœtuumque colorumque matris imitatum delineavit.

Garrulus - Gaey
Garrulus glandarius (Linnaeus, 1758) - Gaai

PICA.

*Ex Museo Prænobilissimorum Fratrum germanorum
Antonii & Johannis Jacobi à RENSSÉLAIN, Amstelædami.*

Pica - Aekster
Pica pica (Linnaeus, 1758) - Ekster

CARYOCATACTES.

*Ex Museo Viri Clarissimi Doctissimique HENRISCH VERHEYX
Rectoris Lycei Amstelædamensis.*

PALUMBUS.

*Ex Museo Viri Doctissimi et Experientissimi
Jacobi Christophori LEONNER, Medicinæ Doctoris Amstelacami.*

PALUMBI NIDUS et OVA.

Palumbus - Bosch- of Ring-Duif
Columba palumbus Linnaeus, 1758 - Houtduif

TURTUR.

*Ex Museo Virorum Prænobilissimorum Antonii
et Johannis Jacobi à REXSEL. t. t. R., Amstelædami.*

Turtur - Tortel

Streptopelia turtur (Linnaeus, 1758) - Zomertortel

OENAS, VINAGO, LIVIA.

Suppositata ab Auctore.

e *Nitidissima Ornithotheca*

RUGINOSUS.

Petri Harart Rotterodamensis.

Milvus Aeruginosus - Klem, Koop, Kiekendief
Circus aeruginosus (Linnaeus, 1758) - Bruine Kiekendief

LANNOO

Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

www.kb.nl
www.lannoo.com
www.nederlandschevogelen.nl

Registreer u op www.lannoo.com en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

C. Nozeman en C. Sepp e.a., *Nederlandsche vogelen*. Amsterdam 1770-1829.
Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, KW 1047 B 10-14.

TEKST INLEIDING
ORNITHOLOGISCH ADVIES
MET DANK AAN

Marieke van Delft, Esther van Gelder en Alexander J.P. Raat
Ruud Vlek
Jacques van Alphen, Alex Alsemgeest, Lonneke op der Heijde,
Johan De Meester, Jan De Smet, Anouk Janssen, Jenny Mateboer,
Steven van der Mije, Imke Neels, Henrik de Nie, Theo de Nooij,
Alexander Recuwijk, Bas Savenije, Annemarie Smit, Jos Uljee
en Pieter Zuyderduyn.

COVERONTWERP
VORMGEVING
FOTO'S P. 4, 16 EN 358
BEELDEN INLEIDING

Studio Lannoo
Keppie & Keppie
Jos Uljee
Artisbibliotheek, Amsterdam (afb. 14), Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
(afb. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 13, 15, 17), Museum Boerhave, Leiden (afb. 1, 2); Museum
Boijmans van Beuningen, Rotterdam (afb. 11), Naturalis Biodiversity Center,
Leiden (afb. 16, 18), Remonstrantse kerk, Rotterdam (afb. 6), Rijksmuseum,
Amsterdam (afb. 10, 12).

BEELDEN VOGELS

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

D/2018/45/208 - ISBN 978 94 014 5064 5 - NUR 435/680

© Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, België en Koninklijke Bibliotheek,
Nationale bibliotheek van Nederland, Den Haag, 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.